

TERMINOLOGIJS ISTORIJA

Alvydas UMBRASAS

Lietuvių kalbos institutas

TEISĖS TERMINIJOS KAITA 1918–1940 m. LIETUVOJE VEIKUSIO CIVILINIO KODEKSO VERTIMUOSE

1. Šaltinių apžvalga

1918 m. nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje buvo palikti galioti Rusijos imperijos įstatymai. Lietuvos civilinės teisės kodeksu tapo Rusijos įstatymų sąvado (Сводъ законовъ Россійской имперіи) X tomo 1 dalis (paskutinio oficialaus 1914 m. leidimo).

Spaudoje yra užuominų, kad jau nepriklausomybės pradžioje imtasi versti šį kodeksą į lietuvių kalbą. 1918 m. pradžioje prie Lietuvos Tarybos buvo sudaryta speciali teisininkų komisija iš Rusijos imperijos perimtiems įstatymams versti. Rusijos įstatymų sąvado X tomo 1 dalį ėmėsi versti A. Sugintas. Kaip jis pats teigia (Sugintas 1958: 27), darbas buvo labai sunkus, ypač dėl lietuviškų teisės terminų stokos. Šiek tiek pavertęs, jis darbą metė. Tų pačių metų rudenį teisingumo ministro P. Leono įpareigotas vertimą tęsė, tačiau 1919 m. pavasarį buvo išsiųstas dirbti į Žemaitiją. Greičiausiai vertimas taip ir liko tik pradėtas, nes praėjus keletui metų V. Mačys *Civilinio proceso paskaitose* apgailestavo, kad civiliniai įstatymai neišversti (Mačys 1924: 3).

Kalbamojo kodekso vertimas į lietuvių kalbą pirmą kartą buvo išspausdintas tik apie 1928 m. – *Civiliniai įstatymai: Įst. Rink. X t. 1 d.: Vertimas* (trumpinama CI₂₈). Išleido Teisingumo ministerija. Nei vertėjas, nei metai nenurodyti, apskritai nebuvo jo antraštinio lapo. Kuklių duomenų apie išleidimą pavyko sužinoti tik iš *Policijos* žurnale pateiktos bibliografijos (Budrevičius 1929: 144). Čia teigiama, kad vertimas atliktas 1927–1928 metais, išspausdinta ne vienu laiku – sąsiuviniais (čia gal kalbama apie pradinį variantą, nes iš išlikusių knygų neatrodo, kad būtų spausdinta sąsiuviniais). Verčiant tekstas šiek tiek pakeistas – vietoj *Rusija* rašoma *Lietuva*, praleisti Lietuvai neak-

tualūs straipsniai. Kai kurie egzemplioriai išėjo ir su gale įdėtu lietuvių–rusų ir rusų–lietuvių kalbų teisės terminų žodyne. Tiražas palyginti nedidelis – apie 390 egzempliorių. Leidinys knygynuose, regis, nebuvo pardavinėjamas, greičiausiai ministerijoje jį gaudavo tik teisininkai.

Kad šio vertimo nepakako, gal net ir buvo juo nepasitikima, rodo tai, jog 1930 m. Kaune buvo išleisti L. M. Rotenbergo sudaryti *Civiliniai įstatymai* (CI₃₀) originalo (rusų) kalba. Į tekstą įterpta ir šiek tiek lietuviškų priedų, komentarų (išsiskiriančiuose geltonos spalvos puslapiuose). Juos sutvarkė L. Veržbavičius.

Labiausiai paplito po penketo metų pasirodęs K. Šalkauskio vertimas – *Civiliniai įstatymai: X tomo 1 dalis*, Kaunas, 1933 (trumpinama CI₃₃). Čia įdėta ir gausybė priedų (Vyriausiojo Tribunolo, Rusijos Senato sprendimų), didelė dalykinė rodyklė. Neaktualūs straipsniai praleisti, įdėti įstatymais paskelbti keitimai. Pasakyta, kad kalbą tvarkė St. Češūnas.

Šių vertimų santykis problemiškas. To meto literatūroje apie pirmąjį 1928 m. vertimą nekalbama. Apie jį net neužsimenama nei K. Šalkauskio sudarytos knygos pratarmėje, nei šios knygos anotacijoje (G. R. 1933: 222). Kuriamas įspūdis, tarsi pastaroji knyga būtų pirmas vertimas. Iš dalies tai galima suprasti – ankstesnis vertimas, matyt, nebuvo lengvai prieinamas, gal net mažai kas apie jį žinojo. Palyginus abu vertimus aiškiai matyti, kad K. Šalkauskis naudojosi pirmąja knyga. Tiksliau sakant, ją perrašė pakeisdamas tik kai kurias vietas ir pridėdamas priedų. Daugelis straipsnių sutampa išties. Tai gali rodyti du dalykus: arba K. Šalkauskis yra ir pirmosios knygos vertėjas, arba jo vertimas neoriginalus – tai tik kita pirmojo vertimo redakcija. Labiausiai tikėtina pirmoji versija, nes K. Šalkauskis nuo 1922 metų dirbo docentu universiteto Teisių fakulteto Civilinės teisės katedroje, rašė įvairiais civilinės teisės klausimais. *Lietuvių enciklopedijoje* yra minimi 1930 m. K. Šalkauskio išversti *Civiliniai įstatymai* (Puzinas 1963: 321). Čia greičiausiai ir turimas omenyje pirmasis publikuotas vertimas. Tik neaišku, kodėl 1930 metai. Greičiausiai suklysta, nes knygoje metai neparrašyti.

Versija, kad buvęs dar vienas publikuotas vertimas, mažai tikėtina, nors Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraštyno

K. Šalkauskio fonde rastas dar vieno vertimo dalies rankraštis – *Pilietiniai įstatymai. Antroji knyga* (F 281–59; trumpinama PĮ). Tai vienos iš keturių X tomo 1 dalį sudarančių knygų vertimas. Tėn pat esama ir kita ranka rašytos šio kodekso pirmosios knygos vertimo nuotrupų (F 281–178). Pastarojo teksto tėra nepilni 7 puslapiai, o antroji knyga išversta visa – 101 smulkiai prirašytas puslapis. Rašysena panaši į K. Šalkauskio, tačiau tai gali būti ir ne jo vertimas. Yra redakcinio pobūdžio pastabų (greičiausiai K. Šalkauskio): pažymėtos praleistinos vietos (publikuotose knygose jos praleistos), yra pabrauktų žodžių, klausukų (dažniausiai tose vietose, kur skiriasi nuo publikuotų knygų). Tačiau apskritai rankraštis gerokai skiriasi nuo knygų – tai tikrai kitas vertimas. Prie rankraščio pridėtas 10 puslapių mašinraštis (tekstas beveik atitinka) rodo, kad būta ir rankraščio mašinraščio. K. Šalkauskis šiuo tekstu neabejotinai naudojosi, tačiau jo atsiradimo aplinkybės nežinomos. Galimas dalykas, kad Teisingumo ministerijoje kalbamuosius įstatymus vertė keli asmenys (mažasis rankraštis parašytas lapuose su įspaustu Vyčiu), o K. Šalkauskis tuos tekstus galutinai sutvarkė.

Kaip keitėsi vertimų kalba, galima pamatyti palyginus vieną kodekso straipsnį (skyryba netaisyta):

694. Ieškojimai, kaip ir skundai varžomi bendro žemininkų dešimtmetinio senėjimo. Kas jo metu išieškojimo nepadarė, ar, padaręs, juo nesirūpino viešose vietose, tas netenka savo teisės (PI).

694. Ieškojimai kaip ir bylinėjimasis, aprėžiami bendru dešimties metų žemietybinių įsisenėjimų (= žemietybiniu įsisenėjimu). Kas jo metu ieškoti nepradėjo ar pradėjęs nesirūpino Valdžios vietose, tas netenka savo teisės (CI₂₈).

694. Ieškojimai, kaip ir bylinėjimasis, aprėžiami bendru dešimties metų senėjimu. Kas jo metu ieškoti nepradėjo arba pradėjęs nejudino valdžios įstaigose, tas netenka savo teisės (CI₃₃).

Matyti, kad labiausiai skiriasi rankraštinis vertimas. Vėliausiame vertime tik pataisytas 1928 metų tekstas. Pirmiesiems dviem vertimams galima skirti ir daugiausia redakcinio pobūdžio priekaištų.

Reikia paminėti, kad 1937 m. pradžioje speciali Valstybės tarybos komisija ėmėsi rengti originalų lietuvišką civilinį kodeksą, ir, pasak P. Stravinsko, iki jos likvidavimo 1940 metais jau buvo parengusi ir apsvarsčiusi sunkiausias kodekso dalis (Stravinskas 1958: 16), tačiau

jį užbaigti sutrukdė politinės aplinkybės. Nors iš pradžių buvo sumanyta kodeksą parengti gana greitai, dėl lėto ir neracionalaus darbo (tai paskatino kritika – Dakutis 1939: 171–172) visuomenė jo taip ir neišvydo.

2. Santykis su rankraščiu

Kalbamąjį kodeksą sudaro 2334 straipsniai. Antroji knyga, kurios rankraštis rastas, yra nuo 383 iki 933 straipsnio (rankraštyje išversti ir Lietuvai neaktualūs straipsniai, o publikuotuose leidimuose jie praleisti).

Palyginus rankraščio ir dviejų publikuotų leidinių antrąsias knygas rasta apie 160 teisės terminijos skirtumų. Kadangi tai vertimai, lyginti atitinkamose straipsnių¹ vietose pavartoti terminai.

Apie pusės rastų atvejų (beveik 80) skiriasi tik rankraštinis tekstas, o CI₂₈ ir CI₃₃ sutampa. Tai rodo, kad pastarieji du vertimai yra labai susiję, o rankraštis yra atskiras vertimas (to paties arba kito autoriaus). Dažniausiai tai yra vienažodžių (a) arba dvižodžių (b) teisės terminų skirtybės (abiejų yra apylygiai), pvz.:

a) 582 *apkainavimas* PĮ – *įkainojimas* CI₂₈, CI₃₃, 644 *blėdis* PĮ – *žala* CI₂₈, CI₃₃, 425 *iplaukos* PĮ – *pajamos* CI₂₈, CI₃₃, 646 *išieškotojas* PĮ – *ieškovas* CI₂₈, CI₃₃, 539 *išrodymas* PĮ – *įrodymas* CI₂₈, CI₃₃, 581 *itikėtinis* PĮ – *įgaliotinis* CI₂₈, CI₃₃, 687 *itikėtojas* PĮ – *įgaliotojas* CI₂₈, CI₃₃, 542 *ižadas* – *apsiėmimas* CI₂₈, CI₃₃, 653 *jaunius* PĮ – *mažametis* CI₂₈, CI₃₃, 581 *liūdininkas* PĮ – *kviestinis* CI₂₈, CI₃₃, 533 *moterybė* PĮ – *santuoka* CI₂₈, CI₃₃, 542 *svetinti* PĮ – *nusavinti* CI₂₈, CI₃₃, 653 *tėvai* PĮ – *gimdytojai* CI₂₈, CI₃₃;

b) 542 *atlyginimas ratomis* PĮ – *periodinis atlyginimas* CI₂₈, CI₃₃, 402 *esamasis kapitalas* PĮ – *gyvasis kapitalas* CI₂₈, CI₃₃, 714 *gerbinė rinkliava* PĮ – *žyminė rinkliava* CI₂₈, CI₃₃, 542 *gerbinis mokestis* PĮ – *žyminis mokestis* CI₂₈, CI₃₃, 695 *išimtina teisė* PĮ – *išskirtinė teisė* CI₂₈, CI₃₃, 383 *judinamas turtas* PĮ – *kilnojamas turtas* CI₂₈, CI₃₃, 853 *kainojamasis aktas* PĮ – *įkainojimo aktas* CI₂₈, CI₃₃, 698 *labdaringa įstaiga* PĮ

¹ Todėl prieš pavyzdžius rašomas straipsnio numeris.

– labdarybės įstaiga CI₂₈, CI₃₃, 695 leidžiama sutartis PI – leidimo sutartis CI₂₈, CI₃₃, 666 moterybės sąjunga PI – santuokos sąjunga CI₂₈, CI₃₃, 383 nejudinamas turtas PI – nekilnojamas turtas CI₂₈, CI₃₃, 593 perkamoji tvirtuma PI – perkamasis aktas CI₂₈, CI₃₃, 420 pilietiniai įstatymai PI – civiliniai įstatymai CI₂₈, CI₃₃, 707 samdymo atmintis PI – samdos aktas CI₂₈, CI₃₃, 707 suokalbinė atmintis PI – sutartuvių aktas CI₂₈, CI₃₃, 513 teikiamasis laiškas PI – dovanojamasis raštas CI₂₈, CI₃₃, 580 turto verčia PI – turto vertė CI₂₈, CI₃₃, 713 tvirtumos aktas PI – įtvirtinimo aktas CI₂₈, CI₃₃, vestuvių atmintis PI – vestuvių aktas CI₂₈, CI₃₃.

Atkreiptinas dėmesys į rankraštyje vartotus dabar neįprastus terminus *blėdis* (tai slavizmas iš brus. *блѣдь* „žala, nuostolis“, vėliau ir dabar *žala*), *moterybė* (plg. lot. *matrimonium* „santuoka“), dėmenį *gerbinis* (žymintis) junginiuose *gerbinė rinkliava*, *gerbinis mokestis* (abiem atvejais originale yra *зєрбовый сборъ*; sąvoka susijusi su specialiais herbinais ženklais, kuriais imta rinkliava už dokumentų tvarkymą (RLKŽ, SRJ)). Skoliniu išreiškiamas ir periodiškumas – *atlyginimas ratomis* (plg. lenk. *rata*, vok. *Rate*; beje, vietoj *periodinis leidinys* PI 695 rašoma *ratinis leidinys*, bet tai ne teisės terminas). Terminų *kilnojamas turtas* – *judamas turtas* varijavimas nepriklausomybės laikotarpiu yra įprastas (antrasis greičiausiai išsiverstas iš rusų kalbos). Tik keista, kad civiliniuose įstatymuose vartotas *kilnojamas turtas* (*judamas turtas* buvo tik rankraštyje), o baudžiamuosiuose statutuose palaipsniui pereita būtent prie *judamo turto* (1919, 1930, 1931 metų vertimuose buvęs *kilnojamas(is) turtas* 1934 metais pakeistas *judamuoju turtu*) (Umbrasas 2002: 92). Tiesa, civilinių įstatymų rankraštyje kalbamąja reikšme vartota ir *manta* (PI 401). Viso to priežastis – oficialios terminijos trūkumas: nei Švietimo ministerijos, nei Valstybės Tarybos terminologijos komisijos šio termino neaprobavo. Tik L. Dargio ir A. Salio *Prekybinės korespondencijos žodynėlyje* pasiūlyti vienažodžiai terminai: *kilnojamybės* (*Mobilien*), *nekilnojamybės* (*Immobilien*) (Dargis 1938: 166, 169). Tiesa, ir CI₂₈, CI₃₃ yra pavartotas analogiškas *nejudamybės* (2200 P²), bet greičiausiai per neapsižiūrėjimą, nes nedera su *kilnojamu turtu*.

² P reiškia šalia straipsnio esantį priedą, kuris jau buvo originale. Vertime atsiradę priedai nelyginami.

Civilinių įstatymų terminas taip pat buvo ne be sinonimų. Rankraštyje vartota *pilietiniai įstatymai*, spaudoje yra pasirodę siūlymų dėmenį *civilinis* keisti į *turtinis* (Šamajauskas 1934: 27). Vietoj CI_{28} , CI_{33} *civilinio proceso* (tuo metu dažnas buvo ir *civilinės teisenos* terminas) rankraštyje vartota originali *pilietinė teismo eisena* (PĮ 709), kuri, galimas dalykas, daugiau niekur ir nebuvo pavartota. Neįprastas ir *atminties* vartojimas akto reikšme.

Maždaug trečdalis sukauptų terminų (apie 50) skiriasi visuose įstatymų X tomo 1 dalies antrosios knygos vertimuose. Vienažodžių terminų visuose vertimuose skiriasi tik keletas, pvz.: 402 *įžadas* PĮ – *prievolė* CI_{28} – *obligacija* CI_{33} , 629 *kainuoti* PĮ – *kaštuoti* CI_{28} – *atseiti* CI_{33} , 446 *santaris* PĮ – *sandora* CI_{28} – *santoris* CI_{33} , 546 *tvarkymas* PĮ – *rėdymas* CI_{28} – *rikiavimas* CI_{33} („disponavimas“), 390 *tvirtuma* PĮ – *įtvirtinimas* CI_{28} – *tvirtybė* CI_{33} („patvirtintas, įtrauktas į apskaitą dokumentas?“), 525 *užsigyvenimas* PĮ – *įsigyvenimas* CI_{28} – *įsisenėjimas* CI_{33} („senatis“), 542 *žemininkai* PĮ – *žemietybė* CI_{28} – *savivaldybė* CI_{33} . Daugiausia yra dvižodžių terminų skirtybių, pvz.: 825 *akto muitas* PĮ – *akto mokesnis* CI_{28} – *aktinis mokesnis* CI_{33} , 646 *beturtis skolininkas* PĮ – *neišsigalintis skolininkas* CI_{28} – *neišgalintis skolininkas* CI_{33} , 669 *criminalinis skundas* PĮ – *kriminalinis skundas* CI_{28} – *baudžiamasis skundas* CI_{33} (neįprasta *criminalinis* rašyba, gali būti ir klaida), 568 *įžadų teisė* PĮ – *prievolių teisė* CI_{28} – *obligacinė teisė* CI_{33} , 533 *nedalinamas turtas* PĮ – *neskaidomas turtas* CI_{28} – *nedalomas turtas* CI_{33} , 825 *tvirtumos muitas* PĮ – *įtvirtinimo muitas* CI_{28} – *tvirtybinis mokestis* CI_{33} , 557 *užsigyvenimo terminas* PĮ – *įsisenėjimo terminas* CI_{28} – *senėjimo laikas* CI_{33} („senaties terminas“), 525 *verčiamas valdymas* PĮ – *smurtinis valdymas* CI_{28} – *smurtinis turėjimas* CI_{33} , 695 *vyriausybės paliepimas* PĮ – *vyriausybės parėdymas* CI_{28} – *vyriausybės surikiavimas* CI_{33} . Esama ir ilgesnių ar nevienodo dėmenų skaičiaus terminų skirtybių, pvz.: 513 *amžinas bei ainių valdymas* PĮ – *amžinas palikuonių valdymas* CI_{28} – *amžinas ir palikuonims paliktinas turėjimas* CI_{33} , 405 *nykstama manta* PĮ – *nykstamas kilnojamas turtas* CI_{28} – *sunykstamas kilnojamas turtas* CI_{33} (dabartiniame CK (2000) atitinka *suvartojamas daiktas* (1.99 str.)), 405 *nenykstama manta* PĮ – *nenykstamas kilnojamas turtas* CI_{28} – *nesunykstamas kilnojamas turtas* CI_{33} (CK 2000 atitinka *nesunaudojamas daiktas* (1.99 str.)), 541 *teisė elg-*

tis kaip tinkamas PĮ – rėdymo teisė CI₂₈ – rikiavimo teisė CI₃₃ („disponavimo teisė“), 396 tėviškės nejudinamasis turtas PĮ – gimininis nekilnojamas turtas CI₂₈ – paderminis nekilnojamas turtas CI₃₃, 542 vienu kartu atlyginimas PĮ – vienkartinis atlyginimas CI₂₈ – vienkartinis atlyginimas CI₃₃. Tokia kaita aiškiai rodo, kad tai teisės terminijos kūrimosi laikotarpis.

Rasta ir apie 20 atvejų (apie 13 proc.), kai rankraščio (PĮ) terminas buvo perimtas 1928 m. vertime, tačiau 1933 m. atitinkamose straipsnio vietose pakeistas kitu, pvz.: 826 *akto muitas* PĮ, CI₂₈ – *aktinis mokestis* CI₃₃, 710 *apsunkinimas skolomis* PĮ, CI₂₈ – *įskolinimas* CI₃₃, 542 *atskiro dalyvavimo teisė* PĮ, CI₂₈ – *privatinio dalyvavimo teisė* CI₃₃, 399 *giminaitis* PĮ, CI₂₈ – *giminių* CI₃₃, 390 *gromata*³ PĮ, CI₂₈ – *raštas* CI₃₃, 413 *įstaiga* PĮ, CI₂₈ – *steigmuo* CI₃₃, 428 *pakraščių teisė* PĮ, CI₂₈ – *krantinė teisė* CI₃₃ („teisė, reglamentuojanti žemės ribas palei vandens telkinius“), 923 *testamento davėjas* PĮ, CI₂₈ – *palikėjas* CI₃₃, 420 *tvirtinamoji teisė* PĮ, CI₂₈ – *tvirtybinė teisė* CI₃₃, 420 *valdytojas* PĮ, CI₂₈ – *turėtojas* CI₃₃. Matyt, rankraštis didesnės įtakos vėlesniems vertimams neturėjo.

Aptiktas tik vienas atvejis, kai sutampa rankraščio ir 1933 m. vertimo terminas, o 1928 m. leidime vartota kitas – 770 *rūpintojas* PĮ – *patarėjas* CI₂₈ – *rūpintojas* CI₃₃. Sunku pasakyti, kodėl CI₂₈ pasirinktas *patarėjo* terminas, tačiau jis akivaizdžiai yra netinkamas. Čia kalbama (kaip ir dabar vartojama) būtent apie *rūpintoją*.

Pilietinių įstatymų rankraštyje yra ir keletas vietų, kur terminai neišversti – tik palikta vietos jiems įrašyti. Matyti, kad vertėjui sunkumų kėlė, pavyzdžiui, šie, vėliau atitinkamose vietose išversti, terminai: 663 *išgėdinti* CI₂₈ – *išžaginti* CI₃₃; 664 *nusižengimas* CI₂₈, CI₃₃ (CI₂₈ šalia dar prirašyta *nusidėjimas*); 568 *paranga* CI₂₈, CI₃₃ („ranga“); 707 *pareiškiamasis aktas* CI₂₈, CI₃₃; 568 *pristatymas* CI₂₈ – *priestata* CI₃₃ („tiekimas“); 452 *servitutas* CI₂₈, CI₃₃; 432 *servitutų teisė* CI₂₈, CI₃₃.

³ Svetimybė *gromata* pavartota bene vienintelėje šioje vietoje. Tai, kad perimta ir CI₂₈ (gal per neapsižiūrėjimą), gali rodyti, jog rankraščiu tikrai buvo naudotasi. Beje, CI₂₈ gale pridėtame pataisymų sąrašo *gromata* taisoma į *raštas*.

Baigiant pasakytina, kad *Civilinių įstatymų* antrosios knygos rankraštis praktinei teisės terminijos raidai nėra labai aktualus (tik parodo pirmines terminų idėjas), nes plačiai visuomenei prieinamas nebuvo ir įtakos bendrajai vartosenai daryti negalėjo. Jis įdomus tik kaip pirminis tekstas, galėjęs lemti kai kurių terminų atsiradimą, tačiau jo terminija (ir apskritai kalba) CI₂₈ ir CI₃₃ buvo gerokai pakeista.

3. 1928 ir 1933 metų *Civilinių įstatymų* teisės terminijos skirtybės

Šiame straipsnyje norima smulkiau panagrinėti 1928 ir 1933 metais pasirodžiusių Rusijos įstatymų sąvado X tomo 1 dalies vertimų, pavadintų *Civiliniais įstatymais*, terminus. Žinomiausias ir daugiausia poveikio teisės kalbai padaręs yra paskutinis vertimas, tačiau jis parengtas mažai žinomo 1928 m. vertimo pamatu. Kad būtų galima matyti terminijos raidą, tikslinga aptarti šių vertimų skirtybes.

Kaip buvo minėta, ši kodeksą sudaro 2334 numeruoti straipsniai. Pastraipsniui sugretinus vertimus rasta kiek daugiau nei 350 teisės terminijos skirtybių. Duomenys pirmiausia skiriami pagal kalbos dalį į daiktavardinius ir veiksmažodinius terminus, toliau skirstomi pagal dėmenų skaičių ir galiausiai pagal raišką. Kad būtų lengviau suvokti terminų reikšmes ir skirtybių atsiradimo priežastis, kartais prie pavyzdžių dar pateikiamas ir originalo atitikmuo. Palyginimui kartais prirašomas terminas ir iš pirmojo spausdinto teisės terminų žodyno (A. Žiurlio).

Daugiausia, žinoma, rasta daiktavardinių terminų skirtybių – apie 320 (t. y. apie 89 proc.). Likusi dalis (apie 40 keitimų, t. y. 11 proc.) – veiksmažodžių ir jų junginių skirtybės.

Pirmiausia apie daiktavardžius. Kaip įprasta, skiriamos vienažodžių, dvižodžių ir daigiažodžių terminų skirtybės. Atskirai aptariami tokie keitimai, kai dėmenų skaičius nesutampa.

1. Lyginant kalbamuosius kodeksus rasta apie 110 vienažodžių terminų skirtybių (tai sudaro apie 35 proc. visų daiktavardinių terminų keitimų). Iš jų apie du trečdaliai (66 proc.) terminų pakeisti iš esmės, t. y. kitos šaknies žodžiais, pvz.: 553 *dalininkas* CI₂₈ – *turėtojas* CI₃₃ (*совладелец* ZG, *bendravaldis* TŽ), 560 *įsigyvenimas* CI₂₈ – *įsise-nėjimas* CI₃₃ („senatis“), 621 *įstaiga* CI₂₈ – *įmonė* CI₃₃ (*заведение* ZG),

2100 krova CI_{28} – pasauga CI_{33} (поклажа ZG), 647 neapsižiūrėjimas CI_{28} – neatsargumas CI_{33} , 269 nepriekliūs CI_{28} – nepriemoka CI_{33} (безнедоумочно ZG), 644 nusidėjimas CI_{28} – nusizengimas CI_{33} (преступокъ ZG), 98 nusprendimas CI_{28} – nutarimas CI_{33} (приговоръ ZG), 695 parėdymas CI_{28} – surikiavimas CI_{33} , 533 paveldėtojas CI_{28} – įpėdinis CI_{33} (наслідникъ ZG), 187 prievolė CI_{28} – obligacija CI_{33} (обязательство ZG), 42 pusė CI_{28} – šalis CI_{33} , 668 skundas CI_{28} – ieškojimas CI_{33} (искъ ZG), 102 valdinys CI_{28} – pilietis CI_{33} , 420 valdytojas CI_{28} – turėtojas CI_{33} (владѣлецъ ZG).

Įdomu, kad beveik nuosekliai naujajame vertime užstatytojas keistas *įkeitėju* (1630), užstatymas – *įkeitimu* (1554), užstatas – *įkaitu* (1631) (originale залогъ) ir, atvirkščiai: *įkeitėjas* – užstatytoju (1664), *įkeitimas* – užstatymu (1554), *įkaitas* – užstatu (1665) (originale закладъ). (Beje, 1928 m. vartoseną sutampa su rankraščio PĮ.) 1928 m. vertime *įkeitimas*, *įkaitas* vartojami kalbant apie kilnojamąjį turtą, *užstatymas*, *užstatas* – apie nekilnojamąjį; 1933 m. vertime – atvirkščiai. Pirmajame vertime kartais platesne reikšme vartojamas *užstatymas* (kaip apimantis *įkeitimą*), antrajame – *įkeitimas* (apima *užstatymą*).

Su šiais terminais painiavos yra iki šiol. Teisininkai dar ir dabar kartais skiria nekilnojamojo turto *įkeitimą* ir kilnojamąjį – *užstatymą* (pvz., lombarde), t. y. kaip 1933 m. vertime, tačiau dabartiniame Civiliniame kodekse yra tik *įkeitimo*, *įkaito* terminai, o buvusio *užstatymo* apskritai neliko (*užstatas* yra tik kaip kardomoji priemonė baudžiamojoje teisėje). Nekilnojamojo turto *įkeitimas* vadinamas *hipoteka* (CK 2000).

Kad lietuvių civilinėje teisėje neliko *užstatymo* termino, greičiausiai reikia sieti su tuo, jog sovietiniuose Rusijos kodeksuose taip dingo *заклад*, yra tik *залог* (pvz., GK₄₁). Senesniuose rusiškuose teisės žodynuose dar pateikiama *заклад* su nuoroda į *залог* (JS), o naujesniuose yra tik *залог*. Nors, pavyzdžiui, Baltarusijoje *заклад* tebevartojamas. Viename naujausių žodynų paaiškinta, kad *užstatymas* (*заклад*) yra *įkeitimo* (*залог*) rūšis, kai įkeičiamasis turtas perduodamas įkaito turėtojui, t. y. kreditoriui (NJS).

Beje, terminologiškai žiūrint, *įkeitimo* apibrėžimas dabar veikiančiame Civiliniame kodekse yra ydingai tautologiškas: „Į k e i t i m a s – tai esamo ar būsimą skolinio įsipareigojimo įvykdymą užtikrinantis

kilnojamojo daikto ar turtinių teisių *įkeitimas* [išretinta mano – A. U.], kai įkeitimo objektas perduodamas kreditoriui, trečiajam asmeniui ar paliekamas įkaito davėjui“ (4.198 str.). Negerai, kad *įkeitimas* yra *įkeitimas*, nes galima pamanyti, kad vartojamos dvi *įkeitimo* reikšmės: viena apibrėžiama, o kita (apibrėžime) lyg savaime suprantama, gal netermininė – tai, ką bet kuris žmogus žino apie *įkeitimą*. Apibrėžime terminą reikėtų aiškinti kitais žodžiais, nors šiuo atveju tai būtų nelengva.

1933 m. knyga galėjo turėti įtakos ir terminų *rūpyba* (212), *rūpintojas* (220) išsigalėjimui, nes CI_{28} būta *kuratūra*, *kuratorius*. CI_{28} vietoj *rūpintojo* labai abejotinai rašyta ir *patarėjas* (6) (tik gale pridėtuose taisymuose keičiama į *kuratorius*). CI_{33} matyti ir kitokio lietuvinimo, pvz.: 928 *testatorius* CI_{28} – *palikėjas* CI_{33} , 708 P *originalas* CI_{28} – *tikra raštis* CI_{33} , tačiau šie keitiniai neįsigalėjo.

1933 m. vertime iš esmės pakeisti ir kai kurie su giminyste susiję terminai, pvz.: 201 *anukas* (203 *anūkas*) CI_{28} – *sūnaitis* CI_{33} (*внукъ* ZG), 1119 *įsūnis* CI_{28} – *įvaikis* CI_{33} (*усыновленный* ZG; rusiškas terminas vartojamas ir įdukrai pavadinti, tačiau lietuviškai, be abejo, atitinka CI_{33} terminas), 197 *karta* CI_{28} – *laipsnis* CI_{33} (*степень* ZG), 1116 *prokartė* CI_{28} – *kamienas* CI_{33} (*колѣно* ZG), 254 *svainiai* CI_{28} – *gentys* CI_{33} (*своѣственнику* ZG), 1120 *svainystė* CI_{28} – *gentystė* CI_{33} , 194 *tėvai* CI_{28} – *gimdytojai* CI_{33} (matyt, pagal *родители* ZG), 196 *tėvūnas* (1118 *tėvūnas*) CI_{28} – *pranokėjas* CI_{33} (*родоначальникъ* ZG). CI_{28} buvusios *jungtuvės* pakeistos į *sutuoktuves* (CI_{33} 22), *sutuokimą* (CI_{33} 31) (*вѣнчаніе* ZG). Nėra terminų *skyrbos*, *ištuoka* – čia, kur originale *разводъ*, matome tokius keitimus: 94 *pasiskyrimas* CI_{28} – *atsituokimas* CI_{33} , 132 *perskirimas* CI_{28} – *atituokimas* CI_{33} .

Trečdalis vienažodžių terminų (apie 34 proc.) keisti tik iš dalies, t. y. terminas yra tos pačios šaknies, bet pakeistos greta esančios žodžio dalys. Dažniausiai skiriasi priesaga, pvz.: 132 *giminaitis* CI_{28} – *giminietis* CI_{33} , 49 *ieškinys* CI_{28} – *ieškojimas* CI_{33} ir, atvirkščiai, 1066 *ieškojimas* CI_{28} – *ieškinys* CI_{33} , 2048 *liudymas* CI_{28} – *liudijimas* CI_{33} , 407 *mokesniai* CI_{28} – *mokesčiai* CI_{33} , 202 *prosenis* CI_{28} – *prosenolis* CI_{33} , 695 *susituokėlis* CI_{28} – *sutuoktinis* CI_{33} . CI_{28} buvęs *globėjas* (12) CI_{33} greičiausiai derinant su *rūpintoju* pakeistas į *globotoją*. Jis tinkamesnis ir darybiškai, nes kaip teisės terminas vartojama *globoti* (*glo-*

bojimas), o ne *globti* (*globimas*). Tiesa, dabartiniame CK vis tiek yra darybiškai nevienodi *globėjas* ir *rūpintojas* (juos tokius teikė vartoti Valstybės Tarybos Terminologijos komisija (TTP 1940: 74)). CI_{28} šalia *globėjo* buvęs *globiamasis* (12) CI_{33} motyvuotai pakeistas *globoju* (dera su *globoti*, *globotojas*).

Priešdėlių skirtumų (čia turimas omenyje ir priešdėlio buvimas ar nebuvimas) rasta tik keletas, pvz.: 125 *laikymas* CI_{28} – *išlaikymas* CI_{33} , 207 *prasenolis* CI_{28} – *prosenolis* CI_{33} , 457 *sutvirtinimas* CI_{28} – *įtvirtinimas* CI_{33} .

Kartais vėlesniame vertime skiriasi ir termino priesaga, ir priešdėlis, pvz.: 2015 *bepiniginiškumas* CI_{28} – *nepiniginumas* CI_{33} (*безденежность* ZG), 390 *įtvirtinimas* CI_{28} – *tvirtybė* CI_{33} , 2200 P *draudėjas* CI_{28} – *apdraudikas*⁴ CI_{33} (*страхователь* ZG), 207 *prasenelė* CI_{28} – *prosenolė* CI_{33} , 1740 *pristatinėtojas* CI_{28} – *statovas* CI_{33} (*ноставицик* ZG, *tiekėjas* TŽ; *statovas*, matyt, padarytas pagal analogiją su *rango*vas, kuris yra abiejuose vertimuose (1740)).

Prie galūnių nevienodumų galima priskirti nebent vieną atvejį: 690 *savalia* CI_{28} – *savivalė* CI_{33} (*самоуправство*⁵ ZG). Beje, rankraštyje būta ir formos *sauvalė* (PĮ 700), kurią J. Jablonskis peikė (Piročkinas 1986: 104). Tiesa, šiuose žodžiuose esama ir morfonologinių skirtumų.

Kartais skiriasi ne tik žodžių dalys, bet ir apskritai darybos būdas, pvz.: 529 *klasta* CI_{28} – *suklastojimas* CI_{33} , 699 *mainas* CI_{28} – *mainymas* CI_{33} , 49 *negalia* CI_{28} – *negalingumas* CI_{33} , 1737 *parengimas* CI_{28} – *paranga* CI_{33} (*подряд* ZG, *ranga* TŽ), 1737 *pristatymas* CI_{28} – *priestata* CI_{33} (*ноставка* ZG, *tiekimas* TŽ), 12 *santuoka* CI_{28} – *sutuokimas* CI_{33} ir, atvirkščiai, 24 *susituokimas* CI_{28} – *santuoka* CI_{33} .

Prie dalinių skirtumų priskirtina ir pora rašybos nesutapimų, pvz.:

⁴ Šių priesagų kaitaliojimas ypač pavojingas, nes jais ir tada, ir dabar skiriami paslaugos teikėjas ir gavėjas. Šiandieninę vartoseną *страхователь* (paslaugos gavėjo) prasme atitinka būtent CI_{28} terminas *draudėjas*. CI_{33} priesagoms suteikta priešinga reikšmė.

⁵ *Самоуправство* TŽ verčiama *savavaldžiavimas*, o *savivalė* – *произвол, своеволие*.

921 liūdijimas CI_{28} – liudijimas CI_{33} , 98 pretensijos CI_{28} – pretenzijos CI_{33} .

2. Beveik 130 atvejų (apie 40 proc. visų daiktavardinių keitimų) buvo pakeisti dvižodžiai terminai (čia turimi omenyje tie, kurie pakeisti taip pat dvižodžiais). Keičiant šiuos terminus sintaksinė struktūra dažniausiai palikta ta pati, t. y. derinimas pakeistas derinimu (pvz., 542 *pildomasis lapas* CI_{28} – *vykdomasis lakštas* CI_{33} (*исполнительный листъ ZG*)), valdymas – valdymu (pvz., 1006 *kraičio raštas* CI_{28} – *išrangos raštas* CI_{33}). Tokių porų yra 100 (apie 78 proc.). Taigi tik beveik 30 atvejų (apie 22 proc. visų dvižodžių terminų keitimų) sintaksinė struktūra nesutampa: derinimas keistas valdymu, valdymas – derinimu. Maždaug dvigubai dažniau valdymas pakeistas derinimu, pvz.: 2128 *akcininkų kompanija* CI_{28} – *akcinė kompanija* CI_{33} , 825 *akto mokesnis* CI_{28} – *aktinis mokestis* CI_{33} (*актовая пошлина ZG*), 533 *giminės turtas* CI_{28} – *paderminis turtas* CI_{33} , 1238 *P Komercijos Teismas* CI_{28} – *Komercinis Teismas* CI_{33} , 568 *prievolių teisė* CI_{28} – *obligacinė teisė* CI_{33} , 991 *testamento aktas* CI_{28} – *testamentinis aktas* CI_{33} . Atvirkštinis keitimas (iš derinimo į valdymą) retesnis, pvz.: 119 *gimininė sąjunga* CI_{28} – *giminystės sąjunga* CI_{33} , 2054 *mokamasis įrašas* CI_{28} – *mokėjimo įrašas* CI_{33} , 390 *valdomasis įsakymas* CI_{28} – *turėjimo įsakymas* CI_{33} (*владельческий указъ ZG*). Bene dažniausiai keičiami daiktavardžio kilmininkas ir būdvardis *-inis* (žr. ką tik minėtus pavyzdžius), tik vyraujanti kryptis priešinga šiandieninei. 1933 m. vertime kilmininkas dažniau pakeistas būdvardžiu su *-inis*, o šiandien kaip tik, kaip yra pastebėjęs P. Kniūkšta, matyti priesagos *-inis* baimė ir kalbos tvarkytojai kur tik galėdami stengiasi jos atsisakyti (Kniūkšta 2000: 40–41). Bet ir be baimės žiūrint tokių keitinių, kaip *aktinis mokestis*, *Komercinis Teismas*, *paderminis turtas*, *testamentinis aktas*, atsiradimą reikia laikyti atžanga.

Dažniausiai keistas priklausomasis dvižodžio termino dėmuo (75 atvejai; apie 59 proc. visų dvižodžių terminų keitimų), pvz.: 209 *būk-lės aktas* CI_{28} – *luomo aktas* CI_{33} (*акт состояния ZG*), 1045 *gyvenamoji vieta* CI_{28} – *buvimo vieta* CI_{33} (*мѣсто пребывания ZG*), 146 *išūnio tėmas* CI_{28} – *įvaikio tėmas* CI_{33} (*усыновитель ZG*, nėra *įvaikintojo*), 1324 *neskaidomasis turtas* CI_{28} – *nedalomasis turtas* CI_{33} , 2014 *palūkaniška paskola* CI_{28} – *lupikiška pa-*

skola CI_{33} (постовицический заем ZG), 94 pasiskyrimo raštas CI_{28} – atituokimo raštas CI_{33} (разводное письмо ZG), 418 skolintinis turtas CI_{28} – skolinis turtas CI_{33} (долговое имущество ZG), 1630 užstatymo aktas CI_{28} – įkeitimo aktas CI_{33} , 1674 vertybiniai popieriai CI_{28} – procentiniai popieriai CI_{33} (процентные бумаги ZG), 79 vientisa santuoka CI_{28} – vienapatiška santuoka CI_{33} (единобрачное сожительство ZG).

Pagrindinio dėmens keitimų gerokai mažiau – apie 30 (23 proc.), pvz.: 2204 asmens liudymas CI_{28} – asmens liudijimas CI_{33} , 678 bausmės aitrumas⁶ CI_{28} – bausmės aštrumas CI_{33} (строгость наказания ZG, „bausmės griežtumas“), 1068 giminės prokartė CI_{28} – giminės kamienas CI_{33} , 2050 paskolinis apsiėmimas CI_{28} – paskolinė obligacija CI_{33} , 1259 skolos raštas CI_{28} – skolos obligacija CI_{33} (долговое обязательство ZG), 1066 testamentinis parėdymas CI_{28} – testamentinis surikiavimas CI_{33} , 1428 žyminė rinkliava CI_{28} – žyminis mokestis CI_{33} .

Rečiausiai keisti abu dėmenys. Tokie keitimai sudaro tik apie 18 proc. visų dvizodžių terminų keitimų (kiek daugiau nei 20 atvejų), pvz.: 826 akto muitas CI_{28} – aktinis mokestis CI_{33} (актовая пошлина ZG), 22 santuokos būklė CI_{28} – santuokinis būvis CI_{33} (брачное состояние ZG), 707 užstatomasis įtvirtinimas CI_{28} – įkeičiamoji tvirtybė CI_{33} , 557 žemietiškas įsisenėjimas CI_{28} – turėjimo senėjimas CI_{33} (земская давность ZG, „senatis“). Įdomu, kad 1928 m. vertime būta termino nesuvaldomos pajėgos 683 (непреодолимая сила ZG). Vėlesniame vertime pakeista į nenugalima jėga (taip yra ir TŽ, ir kai kuriuose dabartiniuose žodynuose, pvz., ALTŽ). Abiejuose CI dar vargota ir nenugalima kliūtis (2123). Šiandien šiam reikalui labai populiarius yra tarptautinis terminas *force majeure*. Jo atitikmuo *nenugalimos jėgos aplinkybės* buvo siūlytas keisti į *neįveikiamos aplinkybės* (Urnėžiūtė 2000: 6). Viename naujausių žodynų siūloma vartoti *nenumatytos aplinkybės* (LTAŽ).

Jei įskaičiuotume ir abiejų dėmenų keitimus, išeitų, kad apskritai dažniausiai buvo keistas priklausomasis dvizodžių terminų dėmuo.

⁶ *Aitrumas* gali būti ir korektūros klaida, nes tik viena raide skiriasi nuo *aštrumas*.

Tokių atvejų yra beveik 100 (nepaisoma, ar keistas pagrindinis dėmuo). Iš jų apie 54 proc. yra esminiai keitimai – pavartotas kitos šaknies žodis, pvz.: 920 *autentiškumo paliudijimas* CI₂₈ – *tikrumo paliudijimas* CI₃₃, 116 *gimininis turtas* CI₂₈ – *paderminis turtas* CI₃₃ (*имѣние родовое ZG*), 433 *išskirtinė teisė* CI₂₈ – *privatinė teisė* CI₃₃ (*частное право ZG*), 200 *jaunesnioji eilė* CI₂₈ – *žemutinė eilė* CI₃₃ (*низходящая линия ZG*), 2119 *krovos savininkas* CI₂₈ – *pasaugos savininkas* CI₃₃, 533 *neskaidomas turtas* CI₂₈ – *nedalomasis turtas* CI₃₃, 95 *neteisėtas pasiskyrimas* CI₂₈ – *netaisyklingas atsituokimas* CI₃₃ (*неправильный разводъ ZG*), 87 *pasiskyrimo byla* CI₂₈ – *atituokimo byla* CI₃₃ (*бракоразводное дѣло ZG*), 212 *rankiras žmogus* CI₂₈ – *privatus žmogus* CI₃₃, 541 *rėdymo teisė* CI₂₈ – *rikiavimo teisė* CI₃₃ (*право распоряженія ZG*), 1700 *samdymo sutartis* CI₂₈ – *nuotojimo sutartis* CI₃₃ (*договоръ найма ZG*), 92 *šniūruota knyga* CI₂₈ – *pervarinė knyga* CI₃₃ (*шнуровая книга ZG*; čia kalbama apie specialias įrištas dokumentų knygas su *pervaru* (CI₃₃ 28)), 568 *sukalbėtinė sutartis* CI₂₈ – *sakytinė sutartis* CI₃₃, 200 *vyresnioji eilė* CI₂₈ – *aukštutinė eilė* CI₃₃ (*восходящая линия ZG*). Dalinių priklausomojo dėmens keitimų šiek tiek mažiau – apie 46 proc. Kadangi priklausomieji dėmenys išreiškiami keliomis kalbos dalimis, suskirstyti juos pagal besiskiriančias žodžių dalis sunku. Žiūrint formaliai, dažniausiai, kaip ir vienąžodžių terminų, skiriasi priesaga. Tačiau iš tiesų tie dėmenys daugiausia yra skirtingos darybos. Tikraisiais priesagų skirtumais galima laikyti tik nedidelį kiekį tokio tipo keitimų: 1505 *mokesnių terminas* CI₂₈ – *mokėjimų terminas* CI₃₃, 1006 *notarialė tvarka* CI₂₈ – *notarinė tvarka* CI₃₃. Čia minėtini ir tie atvejai, kai priesaga yra arba jos nėra, pvz.: 1699 *formalinis kontraktas* CI₂₈ – *formalus kontraktas* CI₃₃, 982 *privatinis asmuo* CI₂₈ – *privatus asmuo* CI₃₃, 107 *šeimynos galva* CI₂₈ – *šeimos galva* CI₃₃ (*глава семейства ZG*), 542 *vienkartinis mokesnis* CI₂₈ – *vienkartinis mokestis* CI₃₃. Dažniausiai, nors formaliai ir galima įžiūrėti priesagų skirtumą, esama dar ir darybos nevienodumo. Toks, pavyzdžiui, yra dalyvio varijavimas su būdvardžiu ar daiktavardžiu: 1505 *duodamasis aktas* CI₂₈ – *duotinis aktas* CI₃₃, 156 *įsigytasis turtas* CI₂₈ – *įsigytinis turtas* CI₃₃, 658 *mirtina žaizda* CI₂₈ – *miršta-*

ma žaizda CI₃₃ (смертельное повреждение ZG), 2054 *mokamasis įrašas* CI₂₈ – *mokėjimo įrašas* CI₃₃, 1049 *rašytas pareiškimas* CI₂₈ – *rašytinis pareiškimas* CI₃₃, 1683 *tvirtinamieji mokesniai* CI₂₈ – *tvirtybinių mokesčiai* CI₃₃, 420 *tvirtinamoji teisė* CI₂₈ – *tvirtybinė teisė* CI₃₃ (крѣпостное право ZG). Sąlygiškai prie priesagų skirtumų galima būtų minėti skirtingos darybos būdvardžio su -inis ir daiktavardžio kilmininko variavimą, pvz.: 825 *akto mokesnis* CI₂₈ – *aktinis mokesnis* CI₃₃, 826 *akto muitas* CI₂₈ – *aktinis mokesnis* CI₃₃, 35 *metrikinis aktas* CI₂₈ – *metrikų aktas* CI₃₃, 967 *padermės turtas* CI₂₈ – *paderminis turtas* CI₃₃, 1006 *procentų popieriai* CI₂₈ – *procentiniai popieriai* CI₃₃, 991 *testamento aktas* CI₂₈ – *testamentinis aktas* CI₃₃. Yra ir kitokių priklausomojo dėmens darybos skirtumų, kai šaknis ta pati, pvz.: 558 *ginamas valdymas* CI₂₈ – *ginčijamas turėjimas* CI₃₃, 1674 *neįvardytos akcijos* CI₂₈ – *nevardinės akcijos* CI₃₃, 1742 *parengimo sutartis* CI₂₈ – *parangos sutartis* CI₃₃, 1742 *pristatymo sutartis* CI₂₈ – *priestatos sutartis* CI₃₃, 1030 *sutvirtinamas testamentas* CI₂₈ – *tvirtybinius testamentas* CI₃₃.

Atvejų, kad skirtusi tik priklausomojo dėmens priešdėlis, tėra keli, pvz.: 277 *nenykstami daiktai* CI₂₈ – *nesunykstami daiktai* CI₃₃, 713 *kainojamoji komisija* CI₂₈ – *įkainojamoji komisija* CI₃₃, 557 *įsisenėjimo terminas* CI₂₈ – *senėjimo laikas* CI₃₃. Neretai priešdėlių skirtumai būna kartu su kitais darybos nevienodumais.

Nepastebėta ir gausaus įvardžiutinių formų nesutapimo, rasta tik keli atvejai: 54 *gyvenamoji vieta* CI₂₈ – *gyvenama vieta* CI₃₃, 2200 *PKredituojama premija* CI₂₈ – *kredituojamoji premija* CI₃₃, 542 *nekilnojamasis turtas* CI₂₈ – *nekilnojamasis turtas* CI₃₃, 1526 *viešosios varžytynės* CI₂₈ – *viešos varžytynės* CI₃₃.

Pagrindinis dvižodžių terminų dėmuo palyginti su priklausomuoju keistas vos ne perpus rečiau – per 50 atvejų (įskaitant ir abiejų dėmenų keitimus). Tačiau čia gerokai daugiau esminių keitimų. Priklausomojo dėmens esminių ir dalinių keitimų buvo apylygiai (atitinkamai 54 ir 46 proc.), o pagrindinio – esminiai keitimai sudaro du trečdalius (apie 66 proc.). Keletas dar necituotų pavyzdžių: 2201 *naminės paslaugos* CI₂₈ – *naminiai patarnavimai* CI₃₃ (домаш-

nie услуги ZG), 1238 P prekijo padėjėjas CI_{28} – pirklio įsakyti-
nis CI_{33} (приказчикъ ZG), 132 rašytinis liudijimas CI_{28} – rašytinis
patvirtinimas CI_{33} (письменное удостоверение ZG), 1008 san-
tuokos suirimas CI_{28} – santuokos neišgalėjimas CI_{33} (неосто-
ятельность брака ZG), 533 termininė prievolė CI_{28} – termininė
obligacija CI_{33} , 2064 turto suteiktis CI_{28} – turto panauda CI_{33}
(сюда на поддержание ZG), 109 turtų valdymas CI_{28} – turtų turė-
jimas CI_{33} (владение имуществом ZG), 563 žemių užvaldymas CI_{28}
– žemių užgriebimas CI_{33} (завладѣние ZG). Priklausomųjų dėme-
nų keitimų daugiau yra, tikėtina, todėl, kad juos keisti patogiau. Čia
ir didesnės raiškos galimybės: įvardžiuotinių ir neįvardžiuotinių for-
mų kaitaliojimas, derinimo ir valdymo keitimas ir kt. Be to, rūšinių
dėmenų apskritai yra daugiau palyginti su dažniausiai pagrindiniu
dėmeniu einančiu gimininiu terminu. Tai, kad pagrindiniai dėmenys
dažniau pakeisti iš esmės, sutampa su bendra vienažodžių terminų
keitimo *Civiliniuose įstatymuose* tendencija – jų taip pat iš esmės pa-
keista apie du trečdalius.

Kaip ir vienažodžiai terminai, pagrindiniai dvižodžių terminų dė-
menys iš dalies keisti tik trečdaliu atvejų (apie 34 proc.). Būdai taip
pat atitinka. Matyti tokie skirtumai: priesagų (pvz., 37 *kraujo gimini-
nė* CI_{28} – *kraujo giminietis* CI_{33} , 420 *privatinė priklausomybė*
 CI_{28} – *privatinis priklausymas* CI_{33} , 1259 *turto ieškojimas* CI_{28}
– *turto ieškinyš* CI_{33}); priešdėlių (pvz., 533 *turto sąrašas*⁷ CI_{28} –
turto apyrašas CI_{33} , 581 *turto surašymas* CI_{28} – *turto aprašy-
mas* CI_{33}); darybos būdo (pvz., 707 *dovanų užrašas* CI_{28} – *dovanų
raštas* CI_{33} , 683 *nesuvaldomos pajėgos* CI_{28} – *nenugalima jėga*
 CI_{33}). Sutampa ir rašybos nevienodumai, pvz.: 920 *autentiškumo pa-
liūdijimas* CI_{28} – *tikrumo paliūdijimas* CI_{33} , 98 *civilinės pre-
tensijos* CI_{28} – *civilinės pretenzijos* CI_{33} .

3. Ilgesnių nei dviejų žodžių daiktavardinių terminų skirtybių ras-
ta nedaug – tik apie 40 (apie 13 proc.). Daugiausia tai trižodžiai
terminai. Skirtumas dažniausiai minimalus – pakeičiamas vienas dė-

⁷ Atkreiptinas dėmesys, kad daryba čia ne priešdėlinė, tik skirtumas – priešdėlio.

muo, pvz.: 2200 *P akcininkų draudimo bendrovė* CI₂₈ – *akcinė draudimo bendrovė* CI₃₃, 542 *atskiro dalyvavimo teisė* CI₂₈ – *privatinio dalyvavimo teisė* CI₃₃ (abiejuose CI skliaustuose prirašyta *servitutas*), 2012 *paskola be užstato* CI₂₈ – *paskola be įkaito* CI₃₃, 542 *pirmesnio pirkimo teisė* CI₂₈ – *pirmaujamojo pirkimo teisė* CI₃₃, 420 *pirmutinis turto įgytojas* CI₂₈ – *pirmutinis turto įsigijėlis* CI₃₃ (*первый приобретатель имущества ZG, įgijėjas TŽ*), 1184 *tolydinio pelno bilietas* CI₂₈ – *nuolatinio pelno bilietas* CI₃₃ (*непрерывно-доходный билет ZG*). Rečiau keičiami du dėmenys (pvz.: 146 *bendras pilietinis teislumas* CI₂₈ – *bendras civilinis teisingaliumas* CI₃₃ (*общее гражданское правоспособность ZG*), 1300 *paveldėtojas iš įstatymo* CI₂₈ – *įpėdinis pagal įstatymą* CI₃₃ (*наследник по закону ZG*)) arba terminas pertvarkomas dar ir sintaksiškai (pvz.: 134 *negalėjimas santuokiškai gyventi* CI₂₈ – *negalingumas santuokos gyvenimui* CI₃₃ (*неспособность к супружескому сожитию ZG*), 54 *santuoką naikinamoji byla* CI₂₈ – *byla santuokai panaikinti* CI₃₃, 533 *tolydinis nuosavybiškas valdymas* CI₂₈ – *nepertraukiamas turėjimas nuosavybe* CI₃₃). Beveik visi besiskiriantys trižodžių terminų dėmenys jau minėti kalbant apie vienažodžių ir dvižodžių terminų skirtybes. Raiškos požiūriu skirtybės analogiškos.

Atkreiptinas dėmesys į šiuos keitimus: 1527 *pirkimas pardavimas išsimokėtinai* CI₂₈ – *pirkimas-pardavimas išsimokėtinai* CI₃₃, 1527 *pirkimo pardavimo sutartis* CI₂₈ – *pirkimo-pardavimo sutartis* CI₃₃. Ten, kur originale *купля-продажа*, 1928 m. vertime brūkšnelio nerašoma. Vėlesniame vertime vartojama šiaudien įprasta forma su brūkšneliu (tiesa, pastaruoju metu vietoj šliejamios konstrukcijos su *išsimokėtinai* bandoma atgaivinti A. Salio ir L. Dargio terminą *išsimokamasis pardavimas* (Dargis 1938: 165)).

Keturžodžių (pvz., 1668 *kilnojamojo turto įkeičiamasis raštas* CI₂₈ – *kilnojamojo turto užstatymo raštas* CI₃₃, 1642 *nekilnojamojo turto užstatymo sutvirtinimas* CI₂₈ – *nekilnojamojo turto įkeitimo tvirtybė* CI₃₃) ir penkiažodžių (pvz., 774 *perkamuųjų ir užstatomųjų įtvirtinimų raštas* CI₂₈ – *pirkimo ir įkeitimo tvirtybinis raštas* CI₃₃, 533 *turto valdytojas iki gyvos galvos* CI₂₈ – *turto turėtojas iki gyvos galvos* CI₃₃) teisės terminų skirtumų rasta tik keletas. Čia taip pat keičiami jau anksčiau aptarti dėmenys.

4. Mažiausiai yra tokių keitimų, kai terminų dėmenų skaičius nesutampa – beveik 40 (12 proc.). Trys ketvirtadaliai atvejų 1933 m. vertime vartojami trumpesni terminai. Dažniausiai dvižodžiai terminai keičiami vienažodžiais (a) arba trižodžiai – dvižodžiais (b), pvz.:

a) 922 *igaliojimo raštas* CI_{t28} – *igaliojimas* CI_{t33} (*вѣряющее⁸ письмо* ZG), 2311 *panaudojimas piktan⁹* CI_{t28} – *piktvarta* CI_{t33} (*злоупотребление* ZG, *piktnaudžiavimas* TŽ), 1680 *sukalbėtasis pardavimas* CI_{t28} – *užpardavimas* CI_{t33}, 923 *testamento davėjas* CI_{t28} – *palikėjas* CI_{t33}, 542 *užstato laikytojas* CI_{t28} – *įkaitininkas* CI_{t33}, 1549 *žemietybinis senėjimas* CI_{t28} – *senėjimas* CI_{t33};

b) 78 *atgal siekianti galia* CI_{t28} – *atgalinė galia* CI_{t33} (*обратная сила* ZG), 1302 *paveldėtojas iš įstatymo* CI_{t28} – *įstatyminis paveldėtojas* CI_{t33}, 1679 *sukalbėtojo pardavimo sutartis* CI_{t28} – *užpardavimo sutartis* CI_{t33}, 774 *sutarto pardavimo aktas* CI_{t28} – *užpardavimo raštas* CI_{t33} (*запродажная запись* ZG).

Esama ir kitokių santykių, pvz.: 150 *pilnų metų žmogus* CI_{t28} – *pilnametis* CI_{t33} (*совершеннолетний* ZG) (3→1), 1243 *nežinia kur esančio asmens turtas* CI_{t28} – *nudingusio asmens turtas* CI_{t33} (5→3), 186 *teisė imtis piniginių paskolų prievolės* CI_{t28} – *teisė saistytis pinigų paskolomis* CI_{t33} (5→4).

Sutrumpėjo ir kai kurie giminystės terminai, pvz.: 114 *vyras su žmona* CI_{t28} – *sutuoktiniai* CI_{t33} (*супруги* ZG) (3→1), 145 *įsūnis bei įdukra* CI_{t28} – *įvaikiai¹⁰* CI_{t33} (*усыновленные* ZG) (3→1), 156 *priėmimas įsūniui bei įdukra* CI_{t28} – *priėmimas įvaikiu¹¹* CI_{t33} (*усыновление* ZG) (4→2), 1140 *vienos motinos broliai ir sesers* CI_{t28} – *bendramočiai broliai ir sesers* CI_{t33} (5→4), 1140 *vieno tėvo broliai ir sesers* CI_{t28} – *bendratėviai broliai ir sesers* CI_{t33} (5→4).

Atvejų, kai terminai pailginti, tėra ketvirtadalis. Kiek dažniau vienažodžiai terminai pakeisti dvižodžiais, pvz.: 1008 *atsimetybos* CI_{t28} – *netesėjimo bauda* CI_{t33} (*неустойка* ZG, *netesybos* TŽ), 201 *palikuonys*

⁸ Galimas dalykas, klaida. Logiškiau būtų *вѣряющее письмо* (žr. RLKŽ).

⁹ Čia gali būti korektūros klaida – *panaudojimas piktam*.

¹⁰ *Itėvis* yra abiejuose vertimuose, o *įvaikis* atsirado tik CI_{t33}.

¹¹ Galėjo būti *įvaikinimas*, bet nėra – kaip nėra ir *įvaikintojo*.

CI_{t28} – vaikų vaikai CI_{t33} (потомство ZG), 202 pranokėjai CI_{t28} – tėvų tėvai CI_{t33} (предку ZG; CI_{t28} gale pataisyta į protėviai), 677 valdininkas CI_{t28} – valdžios žmogus CI_{t33} (должностное лицо ZG). Yra ir kitokių santykių, pvz.: 529 įsigyvenimas CI_{t28} – turėjimas be pertraukos per įsisenėjimo laiką CI_{t33} (1→6) (tiesa, CI_{t28} taisymuose šioje vietoje įsigyvenimas jau pakeistas į tolydinis valdymas per žemietybinio senėjimo terminą), 668 nešlovės mokesnis CI_{t28} – pamokėjimas už nešlovę CI_{t33} (платежъ безчестія ZG) (2→3), 1097 testamentinis valdymas CI_{t28} – turėjimas pagal testamentus CI_{t33} (2→3), 513 amžinas palikuonių valdymas CI_{t28} – amžinas ir palikuonims paliktinas turėjimas CI_{t33} (владение вѣчное и потомственное ZG) (3→5), 420 amžinas bei paveldėtinas valdymas CI_{t28} – amžinas ir palikuonims paliktinas turėjimas CI_{t33} (4→5).

5. Galiausiai minėtini veiksmožodinių terminų skirtumai. Jau buvo sakyta, kad tokių rasta apie 40 (t. y. apie 11 proc. visos tiriamosios medžiagos). Dažniausiai tai vienažodžiai terminai, kurie pakeisti iš esmės, pvz.: 221 apsiimti CI_{t28} – įsipareigoti CI_{t33} (вступать въ обязательство ZG), 132 atsiteisti CI_{t28} – atlyginti CI_{t33} (возмѣстить ZG), 663 išgėdinti CI_{t28} – išžaginti CI_{t33} (изнасиловать ZG), 420 rėdyti CI_{t28} – rikiuoti CI_{t33} (распоряжаться ZG), 117 užstatyti CI_{t28} – įkeisti CI_{t33}. Daliniais skirtumais galima laikyti tik priešdėlių nesutapimus, pvz.: 1011 aprašyti CI_{t28} – užrašyti CI_{t33} (забѣщать ZG), 53 pasmerkti CI_{t28} – nusmerkti CI_{t33} (подвергнуть ссылкѣ ZG), 38 perskirti CI_{t28} – išskirti CI_{t33}. Yra ir ilgesnių nei vienažodžių veiksmožodinių terminų skirtumų (dažniausiai esminių), pvz.: 542 prievarta nusavinti CI_{t28} – priverčiamai nusavinti CI_{t33}, 2107 priimti krovą CI_{t28} – priimti pasaugą CI_{t33}, 1068 užtraukti prievolę CI_{t28} – užtraukti pareigą CI_{t33} (обязывать ZG), 66 atsisakyti nuo tarnybos CI_{t28} – pasitraukti nuo tarnybos CI_{t33} (оставить службу ZG), 37 surišti santuokine sąjunga CI_{t28} – sujungti santuokine sąjunga CI_{t33}, 533 valdyti iki gyvos galvos CI_{t28} – turėti iki gyvos galvos CI_{t33}.

Kai kurių 1933 m. vertimo veiksmožodinių terminų keitiniai dėmenų atžvilgiu yra ilgesni arba trumpesni. Dažniausiai trumpesni, pvz.: 94 uždėti pareigą CI_{t28} – įpareigoti CI_{t33} (2→1), 98 naikinti moterybes CI_{t28} – atituokti CI_{t33} (2→1), 45 nežinia kur dingti CI_{t28} – nudingti CI_{t33} (3→1), 2106 duoti saugoti krovą CI_{t28} – duoti pasaugą CI_{t33} (3→2),

145 imti išūniai bei įdukros CI_{28} – imti įvaikiai CI_{33} (4→2), 191 elgtis kaip tinkamam su turtu CI_{28} – rikiuoti turtą CI_{33} (*распоряжаться имуществом ZG*) (5→2). Keitimų ilgesniais terminais tėra keli. Arba pridodamas savarankiškas dėmuo (pvz., 420 *naudoti paveldėtina* CI_{28} – *naudoti palikuonims paliktina* CI_{33}), arba padaroma prielinksninė konstrukcija (pvz., 707 *įvesti valdyti* CI_{28} – *įvesti į turėjimą* CI_{33} , 56 *patekti nelaisvėn* CI_{28} – *patekti į nelaisvę* CI_{33}).

4. Terminų vienodinimas ir taisymas

Palyginus 1928 m. ir 1933 m. *Civilinių įstatymų* vertimus matyti, kad skirtųjų atsiradimo priežastis nėra vien tik noras tobulinti terminiją ją keičiant, to siekiama ir terminus vienodinant. Mat pirmajame vertime nemažai originalo terminų turėjo ne po vieną atitikmenį. 1933 m. knygoje nemaža dalis nevienodumų pašalinta. Pavyzdžiui, vartojama *aktinis mokesis* (*актовая пошлина ZG*) vietoj CI_{28} *akto muitas* (826), *akto mokesnis* (825); *atituokimo raštas* (*разводное письмо ZG*) – vietoj *skiedamasis raštas* (46), *pasiskyrimo raštas* (94); *palikėjas* (*завещатель ZG*) – vietoj *aprašytasis* (1039), *testatorius* (985), *testamento davėjas* (932); *paderminis turtas* (*имѣние родовое ZG*) – vietoj *gimininis turtas* (116), *giminės turtas* (533), *padermės turtas* (967); *savivalinė sąlyga* (*произвольное условие ZG*) – vietoj *atsitiktinė sąlyga* (1425), *laisvoji sąlyga* (1427). Atsirado *nudingti* (*безвѣстно отсутствовать ZG*) vietoj *įvairavusių nežinia kur būti* (1243), *nežinia kur atskisti* (54), *nežinia kur dingti* (45). Pasirinktas prieveiksmis *griežtai junginyje griežtai draudžiama* (*строго воспрещается ZG*) vietoj *smarkiai draudžiama* (690), *aštriai draudžiama* (1499). Suvienodintas ir *negalingumas santuokos gyvenimui* (*неспособность къ супружескому сожитию ZG*) vietoj buvusių *negalėjimas santuokiškai gyventi* (134), *netikimas santuokos gyvenimui* (47). Paliktas tik *nedalomas turtas*, nes CI_{28} vartota ir šis terminas (393), ir įvardžiuotinė, ir neįvardžiuotinė formos *neskaidomas turtas* (533), *neskaidomasis turtas* (1324). Nebeliko ir termino *pusė* (CI_{28} 42) greta *šalis* (542) (*сторона ZG*). Vietoj *giminė* (23), *giminaitis* (132) (*родственникъ ZG*) vartojama *giminietis*. Suvienodintas ir giminystės terminas *prosenolis*, nes ankstesniame vertime būta *prasenolis* (207), *prosenis* (202). 1928 m. verti-

me ta pačia reikšme vartoti terminai *jaunesnysis giminaitis* (207), *žemutinis giminaitis* (132). Jie pakeisti tik į *žemutinis giminietis* ar vienažodžiu *žemutinis* (*низходящий ZG*). Vedybinei (ne kraujo) giminystei vadinti CI_{33} vartojamas terminas *gentystė* (*свойство ZG*), o asmenys – *gentys* (*свойственнику ZG*). CI_{28} buvo *svainystė* (1120), bet asmenys – *svainiai* (254), *gentainiai* (1054) (tiesa, taisymuose vienodinta į *svainiai*). Terminas *приданое* CI_{28} verstas *dalis* (66), *kraitis* (1001); CI_{33} pakeista neįprastai – *išranga* (LKŽ *išranga* neturi kraičio reikšmės). Nenusistovėjęs ir CI_{33} terminas *rikiuoti* (*распоряжаться ZG*). Vietoj jo CI_{28} dažniausiai rašyta *rėdyti* (420), bet yra ir *elgtis kaip tinkamam* (191), *tvarkyti* (192) ar pagal situaciją pasirinkta *daryti santarius* (114). Dabar šiuo atveju paprastai vartojama *disponuoti*. Apskritai CI_{28} gausiai vartota svetimybų *rėdymas*, *parėdymas*, kurios vėliau ištaisytos. CI_{28} įvairiai rašyti ir originalo *сделка* atitinkantys terminai: *santaris* (117), *sandora* (1540), *santoris* (1401); CI_{33} palikta tik *santoris*.

1933 m. nuosekliai vartojama *užpardavimas* (*запродажа ZG*) ir sudėtiniai terminai *užpardavimo raštas*, *užpardavimo sutartis*. CI_{28} šiam reikalui yra *sukalbėtasis pardavimas* (1680), bet greta *sukalbėtojo pardavimo raštas* (1680), *sutartio pardavimo aktas* (774), *sukalbėtojo pardavimo sutartis* (1679). *Užpardavimas* panašus į vertinį iš rusų kalbos. Matyt, todėl anuomet *Gimtojoje kalboje* buvo siūlyta *užpardavimą* keisti į *sulygimą parduoti*, *užpardavimo sutartį* – į *lygstamąją sutartį* (Žimanas 1933: 36–37), tačiau terminas išliko (yra TŽ, DŽ₄). CI_{28} terminas *sukalbėtasis pardavimas* nėra blogas, tačiau šioje knygoje dar pavartota ir *sukalbėtinė sutartis* (568), o CI_{33} yra *sakytinė sutartis*. Toks galimas dėmens *sukalbėtinis* dviprasmiškumas jau yra negerai.

Bene daugiausia įvairuoja originalo termino *обязательство* vertimas. CI_{33} verčiama *obligacija*, tačiau CI_{28} įvairiai: dažniausiai *prievo-lė*¹² (187), bet yra ir *apsiėmimas* (1531), *raštas* (1521), *santaris* (117), *šąsaja* (2200 P), *sutartis* (921). Kur CI_{33} *paskolinė obligacija* (2050),

¹² Yra ir galima dviprasmybė. CI_{28} *prievo-lė* pavartota ten, kur CI_{33} *priedermė* (originalo *повинность*). Beje, CI_{28} gale esančiuose taisymuose *prievo-lė* paprastai keičiama į *šąsaja*.

skolos obligacija (1259), CI₂₈ verčiama atitinkamai *paskolinis apsiėmimas, skolos raštas*. Matyt, nesistengta tą patį terminą versti vienodai, o derinta pagal situaciją, juoba kad ir rusų *обязательство* nėra vienareikšmis. Tiesa, abiejuose vertimuose *obligacija* yra pavartota ten, kur ir originale *облигація* (708 P).

Vienu atveju CI₃₃ terminai suvienodinti net ir tada, kai originale skiriasi. CI₂₈ buvo *dirbtuvė* (549), *gamykla* (717) (*заводъ* ZG), *įstaiga* (621) (*заведение* ZG), *įmonė* (1738) (*предприятие* ZG). CI₃₃ visais nurodytais atvejais rašoma *įmonė*. Šis keitimas, matyt, pagrįstas ne tik kalbiniais, bet ir teisiniais sumetimais – pavadinta vienodai, ko teisiškai nėra reikalo skirti.

Terminų vienodinimas, žinoma, yra gerai, tačiau tai dar nereiškia, kad 1933 m. vertime pasirinkus minėtus terminus *aktinis mokestis, paderminis turtas, savivalinė sąlyga, giminiėtis* nepadaryta atžangos. Ankstesniame vertime būta ir geresnių variantų.

Šiek tiek nevienodumų vis dėlto liko. Štai originalo *искъ* CI₂₈ verčiama *ieškinyš* (49), *ieškojimas* (1066), *skundas* (668). CI₃₃ šia reikšme neliko tik *skundo*, o *ieškinyš* ir *ieškojimas* yra ir net nurodytose vietose pakeistas vienas kitu. Galbūt norėta atskirti veiksmą nuo jo rezultato. CI₃₃ pradėti vartoti terminai *sutuoktinis, sutuoktinė, sutuoktiniai* (*супругъ, супруга, супругу* ZG), tačiau kai kur be reikalo iš CI₂₈ dar likę *susituokėlis* (37), *susituokėliai* (1113). Be šių, CI₂₈ dar vartota *susituokusysis* (44), *susituokė* (37), *susituokusieji* (102) ir gana dažnai *vyras arba žmona* (41), *vyras su žmona* (114). Abiejuose vertimuose įvairuoja terminų *valdinys* ir *piliėtis* vartojimas. CI₃₃ kai kur *valdinys* pakeistas į *piliėtis* (102), kai kur palikta *valdinys* (695) (galimas dalykas, kad per neapsižiūrėjimą). Įdomu tai, kad viename abiejų vertimų straipsnyje (695) *piliėtis* vartojamas kalbant apie Lietuvos žmones, o *valdinys* – apie užsienio. Čia reikia pasakyti, kad *piliečio* atsiradimas susijęs su santvarkos pasikeitimu, t. y. Lietuvos išsivadavimu iš Rusijos imperijos ir tapimu respublika.

Originalo terminas *процентные бумагу* CI₂₈ verstas *procentų popieriai* (1006), *procentiniai popieriai* (2200 P), *vertybiniai popieriai* (1674). CI₃₃ suvienodinta į *procentiniai popieriai*, tačiau liko nevienodi *vertybių popieriai* (2200 P), *vertybiniai popieriai* (2200 P), kurie pavartoti originalo *цѣнные бумагу* reikšme (taip buvo ir CI₂₈).

Vienas kitas nevienodumas net prisidėjo. Ankstesniame vertime buvęs *paveldėtojas iš įstatymo* (наследникъ по закону ZG) pakeistas į *įpėdinis pagal įstatymą* (1300) ir *įstatyminis paveldėtojas* (1302). Nevienodai keistas ir dėmuo *akcininkų* terminuose *akcininkų kompanija*, *akcininkų bendrovė*, *akcininkų draudimo bendrovė*. CI₃₃ atsirado *akcinė kompanija* (2128), *akcinė draudimo bendrovė* (2200 P), bet liko *akcininkų bendrovė* (268).

Atskirai reikėtų pakalbėti apie tuometinius *senaties* atitikmenis. Originale vartojami terminai *давность* ir *земская давность*. CI₂₈ pateikiama: *įsigyvenimas* (560), *žemietiškas įsigyvenimas* (557), *žemietybinis įsisenėjimas* (692), *žemietybinis nusenėjimas* (694 P), *žemietybinis senėjimas* (1549) (iš CI₂₈ gale pateiktų taisyčių matyti, kad pirmenybė teikiama nepriešdėlinei formai *senėjimas*, nors *įsigyvenimas* keičiamas *įsisenėjimu*). CI₃₃ neliko dėmenų *žemietybinis*, *žemietiškas* (rus. *земкуū* reiškia *visos šalies*, *bendras valstybės* (RLKŽ, SRJ); beje rankraštiniame 1920 m. *Teisės terminų ir kitų reikalingų teismams žodžių žodynėlio projekte* *земская давность* verčiama *žeminiš įsenėjimas*); neliko *įsigyvenimo*¹³, tačiau liko priešdėlių įvairovė: *senėjimas*, *įsisenėjimas*, *nusenėjimas* (rodyklėje yra ir *pasenėjimas*, tačiau tekste nepastebėta). Tiesa, priešdėlio buvimas ar nebuvimas vertimuose ne visada sutampa (tačiau priešdėliai *į-*, *nu-* vienas kitu nekeičiami). Tas pats įvairavimas ir sudėtiniuose terminuose: 557 *įsisenėjimo terminas* CI₂₈ – *senėjimo laikas* CI₃₃, 659 *nusenėjimo terminas* CI₂₈ – *senėjimo terminas* CI₃₃, 565 *žemietiško įsigyvenimo terminas* CI₂₈ – *įsisenėjimo laikas* CI₃₃. Nors yra ir varijavimo, motyvaciją išvelgti galima. Nepriklausomybės pabaigoje tai norėta galutinai įteisinti suteikiant priešdėliams skiriamąją termininę reikšmę. Valstybės Tarybos terminologijos komisija 1939 m. pasiūlė *senaties* (*Verjährung, давност*) terminą, tačiau paliko ir buvusius variantus suteikdama jiems

¹³ *Įsigyvenimas* artimas PĮ rankraštyje vartotam *užsigyvenimui* (525). Ten būta ir terminų: *valdymo užsigyvenimas*, *užsigyvenimo terminas*, *žemininkų užsigyvenimas* (557). Šie terminai, matyt, vartoti ir nepriklausomybės pradžioje – CI₃₃ šalia 694 straipsnio priedo pridėtame 1924 m. Vyriausiojo Tribunolo sprendime yra *užgyvenimas*.

specialią reikšmę: *senėjimas* (tečenije davnosti, atitinka *senaties eiga* TŽ), *įsisenėjimas* (erwerbende Verjährung, davnost' vladeni-ja, atitinka įgyjamoji *senatis* (приобретательная давность) TŽ; CI₂₈ tai buvo *valdymo įsisenėjimas* (gale taisyta į *valdymo senėjimas*), o CI₃₃ – *turėjimo senėjimas* (557)), *pasenėjimas* (erlöschende Verjährung, Anspruchsverjährung, iskovaja davnost', atitinka *ieškininė senatis* TŽ; kalbamuose vertimuose – *nusenėjimas*) (TTP 1939: 387). Toks painus siūlymas, nors jau ir įgavęs tradiciją, labai abejotinas. Priešdėliui norėta suteikti per daug skiriamosios reikšmės, juoba kad vartosenoje priešdėlinės ir nepriešdėlinės formos įvairavo. Sovietmečiu šių terminų atsisakyta, nors išėivija dar palaikė. *Lietuvių enciklopedijoje* nors ir yra *senatis*, tačiau pirmenybė teikiama *įsisenėjimui*. Minimais ir *senėjimas*, *pasenėjimas* (Butkys 1956: 77–78). Supratimas iš dalies atitinka 1939 m. siūlytą, tačiau atsirado ir naujos painiavos, mat reikėjo pavadinti ir tai, kas TŽ yra *baudžiamojo persekiojimo senatis*, *sprendimo* (ir *nuosprendžio*) *vykdymo senatis*, todėl priešdėlių skiriamoji funkcija nublanko.

Dar atkreiptinas dėmesys į varijuojančius rusiško originalo termino *крѣпность* ir iš jo padaryto dėmens *крѣпностью* atitikmenis. Dabartiniuose žodynuose *крѣпность* paprastai verčiama *tvirtumas*, *tvirtovė*, kartais dar pridedama *baudžiava*. Ir TŽ *крѣпное право* yra *baudžiava*, tačiau *Civiliniuose įstatymuose* vartota kita reikšmė. *Крѣпность* CI₃₃ verčiama *tvirtybė* (390), *tvirtybinis raštas* (188). CI₂₈ tai atitinka *įtvirtinimas* (gale kai kur pataisyta į *sutvirtinimas*), *sutvirtinimo raštas* (o PĮ – *virtuma*). Kitose CI₂₈ vietose galima rasti ir *įtvirtinimų raštas* (774), *sutvirtinamasis raštas* (1388). *Крѣпной актъ* atitinka *įtvirtinamas* (707) / *įtvirtinimo* (922) / *sutvirtinamasai* (1424) *aktas* CI₂₈ – *tvirtybinis aktas* CI₃₃. Tiesa, ir CI₃₃ galima rasti *įtvirtinimas* (457). CI₂₈ šioje vietoje *sutvirtinimas*, tačiau originale – *укрѣпление*. Dar ir *valdymo įtvirtinimai* CI₂₈ – *turėjimo įtvirtinimai* CI₃₃ (*укрѣпленія на владѣніе* ZG 390). Tai, matyt, susiję dalykai. Visais šiais atvejais greičiausiai kalbama apie patvirtintus dokumentus. Su tvirtinimu, matyt, susiję ir šie terminai: 1030 *sutvirtinamasai testamentas* CI₂₈ – *tvirtybinis testamentas* CI₃₃ (*крѣпное завѣщаніе*), 542 *sutvirtinamoji byla* CI₂₈ – *tvirtybinė byla* CI₃₃ (*крѣпное дѣло*), 1683 *tvirtinamieji tokėsniai* CI₂₈ – *tvirtybiniai tokėsčiai* CI₃₃ (*крѣпныя пош-*

лины), 420 tvirtinamoji teisė CI₂₈ – tvirtybinė teisė CI₃₃ (крепостное право). CI₃₃ dėmuo крепостной dėsningai versta tvirtybinis (CI₂₈, kaip matyti, įvairiai), tačiau LKŽ tokio žodžio nėra. Beje, RLKZ крепость, be minėtų tvirtumo, tvirtovės, baudžiamos reikšmių, dar verčiama (3.) pirkimo-pardavimo aktas, o būdvardis крепостной (4.) – pirkimo pardavimo. Kadangi rankraštyje PĮ buvo vartojama perkama tvirtuma, perkamoji tvirtuma, o tai publikuotuose vertimuose atitinka pirkimo aktas (399), perkamasis aktas (593) ar perkamasis įtvirtinimas CI₂₈ – perkamoji tvirtybė CI₃₃ (707), toks vertimas tinkamas, tačiau turint omenyje kitus cituotus terminus, šios reikšmės, matyt, neužtenka. Šią mintį grindžia ir tai, kad закладная крепость buvo išversta 542 užstatomasis raštas CI₂₈ – įkeičiamasis raštas CI₃₃. Įkeitimas nėra pirkimas-pardavimas. Taigi yra pagrindo teigti, kad RLKŽ trūksta reikšmės – крепость, крепостной, matyt, dar reikėtų susieti ir su patvirtintas, susijęs su tvirtinimu, o jei imtume žodį iš CI₃₃, tai dar ir tvirtybinis. Vienas iš etimologinių rusų kalbos žodynų taip pat teigia, kad крепость reikšmė – „priesaika, patvirtinimas“ (KESRJ: 220). Yra ir nedidelė tikimybė, kad kai kuriais atvejais originale buvo kalbama apie baudžiamą, tik verčiant suvienodinta, tačiau tai mažai tikėtina.

Abiejų vertimų terminija turi nemažai skirtubių lyginant su šiandienine. Terminų kalbinio taisyklingumo atžvilgiu vertimai maždaug tolygūs. Tačiau terminų vartojimo nuoseklumu išsiskiria 1933 m. knyga. 1928 m. *Civiliniuose įstatymuose* būta ir šiek tiek vertimo klaidų ar netikslumų. Vėlesniame vertime jie pašalinti. Pavyzdžiui, *samdymo sutartis* pakeista į *nuomojimo sutartis* (1700; plg. *договоръ найма* ZG, čia kalbama apie daiktų nuomojimą; nors šnekamojoje kalboje, daugiausia tarmėse, šia reikšme kartais pavartojamas ir *samdymas*, bendrinei kalbai teiktinas *nuomojimas*), *ypatingo dalyvavimo teisė* – į *privatinio dalyvavimo teisė* (441; plg. *право участия частного* ZG). Rusų *награда* CI₂₈ išversta *dovana* (539), tačiau čia kalbama apie atsilyginimą už rastą daiktą, todėl CI₃₃ pakeista lietuvių kalbai tinkamiau – *radymas*. Pora atvejų CI₂₈ buvo išversta ir ne ta termino reikšmė. Vietoj *поклажа* CI₂₈ rašoma *krova* (2100). Rusiškas terminas turi „krovos, krovinio“ reikšmę, tačiau čia reikėta kitos – *pasauga* „laikinas daikto pasaugojimas“ (taip yra CI₃₃). *Оброкъ* CI₂₈ išversta *ilgės* (620). Toks vertimas galimas, *ilgės* reikštų „duoklė, mokestis“

(tokia reikšmė yra LKŽ), tačiau ši reikšmė netinka. Nors RLKŽ *оброк* kitos reikšmės neturi, tačiau *оброчное имение* verčiama *nuotojamas dvaras*. Taigi CI₃₃ išversta tinkamiau – *nuota*, o *оброчные статьи* – *pajaminės nekilnojamosios (CI₂₈ buvo ilgių šaltiniai (1503), ilgių dalykai (1699)).* Įdomus termino *priklausiniai* (CI₃₃ 390, *принадлежности ZG*) atsiradimas. CI₂₈ vietoj šio termino rašyta *savybės* (gale taisyta į *dalykai*), dar keisčiau rankraštyje PĮ – čia apskritai nėra termino, o mintis reiškia sintaksine konstrukcija „kilmininkas + klauso“. Tai, kas CI₃₃ yra *nekilnojamojų turtų priklausiniai*, PĮ – *nejudinamųjų turtų klauso*. Tokia konstrukcija apskritai dažna PĮ priklausymui išreikšti, pvz., „kilnojamieji turtai, kurie jiems priklauso“ CI₂₈, CI₃₃ 406, o PĮ – „judinamieji turtai jų klausantieji“.

5. Išvados

1. Apie 1928 m. Teisingumo ministerijos išleistų *Civilinių įstatymų* vertėjas greičiausiai yra K. Šalkauskis. Nors 1933 m. pasirodžiusiame naujame šio kodekso vertime (jo autoriumi nurodomas K. Šalkauskis) ir yra šiek tiek terminijos skirtybių, kalba, lyginant su ankstesniu vertimu, iš esmės nepakeista, daugelis straipsnių sutampa pažodžiui. Taigi arba autorius yra vienas, arba antrasis vertimas neoriginalus.

2. 1928 ir 1933 metų *Civilinių įstatymų* vertimuose į lietuvių kalbą rasta per 350 teisės terminų, daugiausia vienažodžių ir dvižodžių, skirtybių. Vienažodžiai terminai ir dvižodžių terminų pagrindinis dėmuo dažniausiai keisti iš esmės – kitos šaknies terminais. Dvižodžių terminų priklausomasis dėmuo keistas vos ne perpus dažniau negu pagrindinis. Tai galėjo lemti didesnės priklausomojo dėmens raiškos galimybės.

3. Katras vertimas terminologiniu požiūriu taisyklingesnis ir tikslesnis, pasakyti sunku. Akivaizdaus skirtumo nematyti, dėl kai kurių terminų galima priekaištauti abiem vertimams. Matyti, kad 1933 m. vertimas yra kiek šiuolaikiškesnis, jame mažiau klaidų, tekstas geriau suredaguotas, kai kurie terminai patobulinti, tačiau esama ir terminologinės atžangos. Tvirčiau galima teigti tik viena – naujesniame vertime terminai labiau suvienodinti, t. y. gerokai sumažėjo to paties termino skirtingų vertimų.

4. Abu kodekso vertimai, ypač paskutinis, neabejotinai padarė nemažą poveikį lietuvių civilinės teisės terminijos raidai. Kadangi oficialaus vertimo nebuvo, teisės teoretikai ir praktikai remdavosi jais. Oficialus tekstas, žinoma, buvo rusiškas.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI¹⁴

- ALTŽ: O. Armalytė, L. Pažūsis. *Anglų–lietuvių kalbų teisės žodynas*, Vilnius, 1998.
- Budrevičius K. 1929: Policijos bibliografija. – *Policija* 8, 143–144.
- Butkys Č. 1956: Įsisenėjimas. – *Lietuvių enciklopedija* 9, South Boston.
- CI₂₈: *Civiliniai įstatymai*: Įst. Rink. X t. 1 d.: Vertimas.
- CI₃₀: *Законы гражданские*: (св. зак. т. X. ч. 1): съ позднѣйшими узаконеніями по официальному изданію 1914 г. и съ объясненіями по рѣшеніямъ гражд. кас. деп. Правительствующаго Сената по 1915 годъ включительно. Составилъ Л. М. Ротенбергъ / *Civiliniai įstatymai* (X t. 1 d.) su pakeitimais, papildymais ir paaiškinimais ir su Žem. Ref. Įstatymu. Papildymus sutvarkė L. Veržbavičius, Kaunas, 1930.
- CI₃₃: K. Šalkauskis. *Civiliniai įstatymai*: X tomo 1 dalis, Kaunas, 1933.
- CK 2000: Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. – *Lietuvos Respublikos pagrindiniai įstatymai*, Vilnius, 25–303.
- Dakutis T. 1939: Lietuviškosios teisės kelias. – *Vairas* 9, 171–173.
- Dargis L. 1938: *Prekybinė korespondencija*: vadovėlis mokyklai ir gyvenimui, Kaunas.
- DŽ: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. S. Keinys, Vilnius, 2000.
- G. R. 1933: K. Šalkauskis, V. D. U-to docentas, *Civiliniai įstatymai*; X t. 1 dalis [Anotacija]. – *Teisė* 23, 222.
- GK₄₁: *Гражданский кодекс*: с изменениями на 15 ноября 1940 г.: официальный текст с приложением постатейно-систематизированных материалов, Москва, 1941.
- JS: *Юридический словарь*. Глав. ред. С. Н. Братусь и др., Москва, 1953.
- KESRJ: Н. М. Шанский, В. В. Иванов, Т. В. Шанская. *Краткий этимологический словарь русского языка*, Москва, 1971.
- Kniūkšta P. 2000: Iš priesagos *-inis* būdvardžių praeities ir dabarties. – *Kalbos kultūra* 73, 35–47.
- LKŽ: *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20, Vilnius, 1941–2002.
- LTAŽ: A. Garalis. *Logistikos terminų aiškinamasis žodynas*, Šiauliai, 2003.
- Mačys V. 1924: *Civilinio proceso paskaitos*, Kaunas.

¹⁴ Pavadinimuose laikomasi originalo rašybos ir trumpinimų.

- NJS: В. Г. Гавриленко и др. *Национальный юридический словарь*, Минск, 2000.
- PI: *Pilietiniai įstatymai: Antroji knyga*. – MABRS, f. 281, saug. vien. 59.
- Piročkinas A. 1986: *Jono Jablonskio kalbos taisymsai*, Kaunas.
- Puzinas J. 1963: Kazys Šalkauskis. – *Lietuvių enciklopedija* 29, South Boston.
- RLKŽ: *Rusų–lietuvių kalbų žodynas* 1–4. Sudarė Ch. Lemchenas ir kt., Vilnius, 1982–1985.
- Samajauskas K. 1934: Lietuviškasis teismas. – *Teisė* 25, 25–35.
- SRJ: *Словарь русского языка* 1–4. Глав. ред. А. П. Евченко, Москва, 1981–1988.
- Stravinskis P. 1958: Kaip mes ruošėme Lietuvos civilinį kodeksą. – *Teisininkų žinios* 25–26, 15–16.
- Sugintas A. 1958: Šis tas iš darbuotės teismo srity. – *Teisininkų žinios* 23–24, 27–28.
- TTP 1939, 1940: P. Stravinskis. Teisinės terminijos projektas. – *Teisė* 48, 385–387; 49, 475–480; 50, 73–74; 51, 184–185.
- TŽ: *Teisinių terminų žodynas*. Sud. A. Žiurlys, Vilnius, 1954.
- Umbrašas A. 2002: Lietuvos Respublikoje (1918–1940) veikusio *Baudžiamojo statuto* vertimų teisės terminijos skirtybės. – *Terminologija* 9, 78–94.
- Urnežiuotė R. 2000: Seminaras Lietuvos banke. – *Gimtoji kalba* 2, 5–7.
- ZG: *Законы гражданские: (сводъ законовъ, т. X, ч. I, изд. 1914 г., по Прод. 1914 г.): со включеніемъ узаконеній послѣдовавшихъ в порядкъ 87 ст. осн. зак. и разъясненій Правительствующаго Сената с 1866 г. по 1 октября 1915 г.* Составилъ В. В. Исаченко, Петроградъ, 1916.
- Zimanas G. 1933: Keletas pasiūlymų teisininkams jų terminologijos reikalui. – *Gimtoji kalba* 3, 35–38.

CHANGES IN THE TERMINOLOGY OF LAW IN THE TRANSLATIONS OF THE CIVIL CODE THAT FUNCTIONED IN THE REPUBLIC OF LITHUANIA IN 1918–1940

Summary

In 1918 when independence of Lithuania was restored the laws of the Russian empire were kept. The first part of Volume 10 of the Collection of Russian Laws (Сводъ законовъ Россійской имперіи) (the last official edition of 1914) became the Civil Code of Lithuania. This article deals with differences in the terminology of law in translations of this Code into Lithuanian. Some data about the manuscript translation of one of the four books of the first part of Volume 10, which was found in the Manuscript department of the Library of the Academy of Sciences of Lithuania, is presented. Terms of translations of *Civiliniai įstatymai* (*Civil laws*), published in 1928 and 1933 are analysed more exhaustively. The translator of the first edition is not indicated and the translator of the second is K. Šalkauskis. In the translation from 1933 there are some differences in terminology in comparison with the earlier translation, but the language in principle is the same, many paragraphs correspond

word for word. Therefore it is concluded that either the translator was the same or the second translation was not original.

In the translations of *Civiliniai įstatymai* of 1928 and 1933 there are about 350 differences of terminology of law. Terms are divided into groups according to the number of components and within these groups – according to their expression. Attention is drawn to more interesting changes in terminology, for instance, the development of terms *įkeitimas* (mortgaging) and *senatis* (prescription).

It is difficult to judge which of those two translations is more correct and precise from the terminological point of view. There is no obvious difference and both translations have some shortcomings. It seems that the translation from 1933 is more contemporary, there are fewer mistakes, the text is better edited, some terms are improved, but also there is some terminological regress. One thing is clear – terms in the newer version of translation are more uniform, i.e. there are fewer different translations of the same term. The present terminology of law has changed, but both translations of the Code, especially the later, undoubtedly, had an influence on the development of Lithuanian civil law terminology.

Alydas UMBRASAS
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-2055 Vilnius
E. paštas Alvydas@lki.lt

Gauta 2003-09-15